



HOE JO ZIJN GEBOORTEGROND NIEUW LEVEN INBLAAST

Het is een koude decembermorgen in Delft, we treffen Jo Coenen op de zoemende en bruisende faculteit Bouwkunde. In een oud en historiek gebouw, dat de afgelopen jaren een totale transformatie heeft ondergaan. Het oude als inspirerende broedplaats voor het nieuwe. Was de brand in het voormalige TU-gebouw niet een blessing in disguise? We spreken hem over zijn rol als curator van Parkstad Limburg en zijn benieuwd naar zijn drijfveren en geheimen. Hoe lukt het hem om in Limburg samen met anderen de noodzakelijke transformatie van het krimpgebied rond Heerlen voor elkaar te krijgen?

“Mijn voornaamste drijfveer is al mijn hele leven het werken aan de omgeving, het organiseren van het land of de stad via de ruimte. Ik heb van jongs af aan een fascinatie voor het maken en voor hoe iets te organiseren. Eerst deed ik dat op kleine schaal voor vrienden en kennissen, nu op grotere schaal voor burgemeesters en ministers. Mijn familie en de streek waarin ik opgroeide was voor die eerste vorming heel belangrijk”.

Geworteld in de mijnstreek

Jo is geboren in het ziekenhuis van Heerlen en opgegroeid in de omgeving van Nuth. Zijn ouders hebben hem de liefde voor het maken, het overdragen en het culturele engagement meegegeven. Hij groeide op aan de voet van staatsmijn Emma en ging naar het Bernardinus College in Heerlen, op 7 km fietsen. Zowel het fietsen als de paters brachten hem discipline bij. Op weg naar school passeerde hij steeds de kolenmijn Oranje Nassau 1. Op school leerde hij vele mensen en hun soms onverstanebare dialecten uit de streek kennen. Uit plezier en om rust te vinden in de dagelijkse hectiek heeft hij altijd getekend. De familie van zijn moeder komt uit Polen en is de armoede daar ontvlucht. Ze trokken via het Ruhrgebied naar Lille om daar te werken in de mijnen. Zijn moeder werd patroontekenaar en naaister in een atelier. Het werken was er hard en onveilig. Toen ze hoorden dat bij Heerlen veilige mijnen zouden worden geopend, besloten ze nogmaals te verhuizen. Jo's vader was leraar en studeerde door voor filosoof. Hij woonde in Heerlen en was zodanig gefascineerd door de nieuwkomers in de streek dat hij besloot geen Nederlands maar een Pools meisje te schaken. Van hem leerde Jo didactische vaardigheden. Zijn oma's broer 'Ome Chiel' was ook

een echte maker, een aannemer die met zijn bedrijf uiteindelijk door heel Nederland woningen bouwde. Zijn overgrootvader was hoofd van een school actief lid van de harmonie. Van hen kreeg hij culturele betrokkenheid mee en de overtuiging om met vakmanschap de wereld te maken. Hij had in Limburg een gelukkige, zorgeloze en liefdevolle jeugd.

Weten dat de problemen niet oplosbaar zijn

"Mijn architectenbureau had voor de crisis verschillende vestigingen in west Europa, nu leid ik een bureau in Amsterdam en in Bern. Als 36-jarige werd ik benoemd als hoogleraar in Duitsland", zegt Jo. Hij leerde de Duitse cultuur en werkwijzen kennen, waaronder die van de Internationale Bau Ausstellung (IBA). Het verbaasde hem daarom niet dat de organisatie achter de IBA's hem benaderde voor de IBA Parkstad Limburg. "Ik werd gebeld door Duitsers die ik nog kende uit verschillende steden". Jo had toen werk in heel Europa en zei: "Nein bitte nicht!" Zijn vrouw Marlies, die ook uit deze streek komt, kende de deplorabele staat van Parkstad en zei "Wat kun je daar nou nog aan doen Jo? Je familie is al overleden, de weg vindt je er niet meer en men is sinds het sluiten van de mijnen bij de pakken neer gaan zitten". Hoe zou hij dat nu met een IBA kunnen oplossen? "Ik was met Marlies niet voor niets weg getrokken uit deze streek!", zegt Jo. "Na lang twijfelen heb ik voor een periode van twee jaar toch ja gezegd. Vanwege mijn engagement voor de streek vanuit mijn hart, ziel en nieren. Vanuit een weten dat het niet oplosbaar is", aldus Jo. Hij ziet de werkwijze van een IBA echt als kans en vertrouwt op zijn eigen ervaring en netwerk. Hij spreekt de taal en geniet respect in de streek. Ook heeft hij een sterk netwerk in Nederland en in Europa.

Ook besloot ik om veel mensen met unieke kwaliteiten en kennis op diverse facetten het proces binnen te halen. Frisse blikken die geloofden in het mogelijk maken van het onmogelijke".

Zo had hij op 24 juni 2014 zijn eerste dag. De open oproep aan bewoners en ondernemers uit de regio om met voorstellen te komen voor Parkstad stond al op de wagon. Maar de BV en het kantoor dat hij aantrof waren nog leeg. Hij is meteen begonnen met het opzetten van een kleine organisatie gebaseerd op de IBA's uit Duitsland die hij kende. Met een academie, participatie door en aandacht voor het grote publiek én met 45 miljoen euro als bruidschat van de opdrachtgevende overheden. Dat bedrag is een druppel op een gloeiende plaat wanneer je een bouwproces voor de hele streek wilt reanimeren en hij dacht: "Met zo weinig geld in kas is veel van de getoonde ambitie een moeilijk te realiseren fantasie!" De open oproep aan de mensen in het gebied om met ideeën te komen leverde in eerste instantie weinig reacties op. En wat er binnenkwam had niet voldoende kwaliteit. Zijn eerste cruciale beslissing was daarom het loslaten van het vastgestelde tijdpad. "Ik moest de inschrijvingstermijn uitstellen om partijen te kunnen informeren over de bedoeling en op weg te helpen. Je moet in zo'n proces getuigen van begrip voor de onderbuik van de streek en vragen waar de streek zelf behoefte aan heeft. Uiteindelijk werden we overspoeld door 300 inzendingen!"

Vervolgens was het van belang kennis te nemen van het gangbare beleid. Hij vond stapels rapporten, plannen en structuurvisies. Zijn tweede cruciale beslissing was om toch zelf eerst een analyse te laten maken van de streek en hij vroeg een onbevooroordeeld iemand uit het buitenland. "Dat ging", zegt Jo, "allemaal off the record, want er was al de verwachting dat ik was aangenomen om gewoon de bestaande structuurplannen uit te voeren en ook de participatie in die richting te leiden. Ook besloot ik om veel mensen met unieke kwaliteiten en kennis op diverse facetten het proces binnen te halen. Frisse blikken die geloofden in het mogelijk maken van het onmogelijke".

Het schuurt altijd tussen een bestuurlijke opdracht en een bottom up proces met de streek

"Mijn derde cruciale beslissing was om niet in de directeursrol te stappen. Ik moest curator worden en wilde de zakelijke kant bij iemand anders leggen. Zo kon ik mij concentreren op de inhoud en het samenwerkingsproces met de streek", zegt Jo. Het duurde 1,5 jaar voordat dit lukte en Guido Derks als zakelijk directeur aantrad. Toen ze samen de leiding kregen knetterde het regelmatig. De één wilde het groot maken, de ander juist klein houden. "We verdedigen verschillende belangen, maar juist door deze goed uit te spreken en onderling te wegen maken we het project doorzichtig en goed". Maar het zal waarschijnlijk altijd wel schuren tussen beschikbaar geld en de bestuurlijke opdracht enerzijds en een zorgvuldig, vruchtbaar en gedragen bottom up proces met de streek anderzijds.

De gouverneur van Limburg Theo Bovens stond voor ogen het groot te maken. Hij vroeg Jo niet alleen Parkstad Limburg te transformeren, maar ook om met de IBA methode een breed inzetbaar model te ontwikkelen voor de transformatie van krimpregio's. Jo heeft daarom methodisch sterk ingezet en experts van buiten de regio ingevlogen zoals de voormalige Rijksadviseurs voor landschap en erfgoed Dirk Sijmons en Fons Asselbergs.

Hoe kunnen we weer animo in de streek brengen?

Het is cruciaal in zijn aanpak dat niemand afvalt. Alle 300 inzenders samen vormen de lokale macht die met je mee wil doen. "Zij gaan Parkstad Limburg er weer bovenop helpen en als iedere inzender drie mensen meetrekt zijn we al met 1000!". Cruciaal was daarom om niet te snel focus aan te brengen in de inzendingen. Het rubriceren van alle 300 projecten was wel een grote klus. Daartoe werd een goed systeem gebouwd, met de blik naar Europa, praktisch, samen met het publiek en met gebruikmaking van nieuwe communicatiemiddelen. De sleutelvraag was: hoe kunnen we weer animo in de streek brengen? "Ondanks de druk vanuit de politiek en de bureaucratische richtlijnen die bij een dergelijke uitvraag horen, waakten we ervoor de inzenders van de open oproep te vroeg te laten afgevalen. Dat houdt de betrokkenheid van de mensen in de regio actief en daarom is van alle inzendingen en de methode een mooi boek en een film gemaakt. Uiteindelijk bleken er 39 winnaars te zijn en 45 inzendingen met attentiewaarde. Alle anderen inzenders zijn uitvinders binnen de academie geworden. Er werd vervolgens een grote happening in de schouwburg van Heerlen georganiseerd met muzikant Eric Vloeimans om eroverheen te trompetteren. Een waar feest van het volk!" Het belang van zo'n feest heeft hij geleerd van de picknicktafels in Enschede nadat die stad na de vuurwerkramp weer moest worden opgebouwd. "Organische groei is krachtiger dan modelmatige planning", zegt hij, "dus benut incidenten die het proces beïnvloeden". Met name voor steden en landschap is die vrijheid van handelen cruciaal.

Daarna werden over de ingezonden voorstellen talloze bijeenkomsten georganiseerd. Gesprekken met Jan en Greet in dialect en op gelijk niveau. "We laten zien hoe ze het kunnen! We verbinden plannen met lokale initiatieven. We omschrijven het DNA van plekken, we zoeken de geschiedenis en willen snappen hoe de plekken zijn ontstaan en hoe we er op door kunnen bouwen".

Ook de internationale dimensie is voor hem van belang. Zijn inspiratie haalt hij uit andere IBA's. Het onooglijke beekje de Emsch dat moeizaam stroomde door een desolaat en ernstig vervuild Ruhrgebied werd de metafoor voor een geweldig nieuw en groen imago van het gebied. Berlijn inspireerde door de kritische reconstructie van de gebombardeerde stad. Hij dacht dat het ook in Parkstad indirect via de band en via geld uit Europa kan. "Op eigen initiatief ben ik met een expositie naar de Biënnale van Venetië gegaan. We hebben daar de nieuwe IBA's van Wenen en Brescia (Italië) gelanceerd. Zo kon ik een internationaal netwerk ook in mijn Parkstadteam betrekken". De overkoepelende organisatie van de Euregio Maas-Rijn wordt onder andere bestuurd door de gouverneurs van Luik, Limburg, Belgisch Limburg en de Regeringspresident van de Districtsregering Keulen. In Venetië kwamen ze samen om te vergaderen. Deze gouverneurs ziet hij als cruciaal voor het maatschappelijke raamwerk, onder meer omdat ze de sleutelhouders zijn tot het grote geld. En Jo zegt: "want niet de landen, maar de regio's zijn de toekomst!"

Geïnspireerd gaan we huiswaarts, in de wetenschap dat als het aan Jo Coenen ligt ook het sluiten van de mijnen voor Parkstad Limburg zoveel jaar na dato een blessing in disguise zal blijken te zijn geweest.

Tekst: David van Zelm van Eldik (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties)
Peter Heerema (LOCUS)
Philine Krosse (Dutchess Design)

